загальнолюдських цінностей, як свобода, толерантність, відповідальність, гідність, знання. Дискурс – вагомий компонент діяльності сучасних лідерів нового суспільного мислення, інструмент формування цивілізованих особистісних, внутрішньодержавних, міжнародних відносин.

Дискурс виступає як універсальний засіб не лише комунікації, він виступає ефективним та дієвим чинником і в педагогіці. Включаючи в себе найрізноманітніші методи, дискурсивна педагогіка – забезпечує надання якісної освіти та виховання, сприяє інтенсифікації навчального процесу, створює демократичне середовище для толерантної взаємодії.

1. Айнштейн В. Преподаватель и студент: искусство общения // Высшее образование в России. – 2000. – №6. – С. 85 – 91.

2. Аристов С.А., Сусов И.П. Комуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс // Лингвистический весник. Вып.1. – Іжевск, – 1999. – С. 3 – 15.

3. Безрогов В.Г. Зборник произвидений. – С. 189.

4. Березин Р.И. Дифференциация актуального лексикона подростка по сфере общения // Литературные образы и языковые категории. – Пермь, 2001. – С. 136 – 144.

5. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. – Грозный, 1989.

6. Доценко Т.И. Активные процеси в лексиконе подростка. Тези докладов международной конференции. – М., 2000. – С. 52 – 53.

7. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії. Навч. посібник – К., 1997.

8. Карасик В.И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград, – 2000.

9. Карасик В.И. Структура институционального дискурса // Проблеми языковой коммуникации. – Саратов, – 2000. – С. 25 – 33.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2010

УДК 37.013.42:376.58

Марія Фляк, *кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

РОБОТА ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ЗАСУДЖЕНИМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ ЯК СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Однією із сфер діяльності соціального педагога є пенітенціарні заклади для неповнолітніх. Автор аргументує, що соціальний педагог у виховних колоніях – це спеціаліст із соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими, який забезпечує цілеспрямовану соціально-педагогічну допомогу і підтримку процесу соціалізації різноманітних категорій засуджених, сприяє їхньому соціальному вихованню в умовах життєдіяльності.

Ключові слова: *злочинність, злочинець, неповнолітній засуджений, виправлення, ресоціалізація, пенітенціарна установа, виховна колонія, , ізоляція, реабілітація, карантин, звільнення.*

Одной из сфер деятельности социального педагога является пенитенциарные учреждения для несовершеннолетних. Автор аргументирует, что социальный педагог в воспитательных колониях – это специалист по социально-педагогической работе с несовершеннолетними осужденными, обеспечивающий целенаправленную социально-педагогическую помощь и поддержку процесса социализации различных категорий осужденных, способствует их социальному воспитанию в условиях жизнедеятельности.

Ключевые слова: *преступность, преступник, несовершеннолетний осужденный, исправления, ресоциализация, пенитенциарная учреждение, воспитательная колония, изоляция, реабилитация, карантин, увольнение.*

One of the areas of social pedagogue is penitentiary institutions for minors. The author argues that social educator in educational colonies – a specialist in social and educational work with juvenile detainees, providing targeted social assistance and educational support to the socialization of various categories of prisoners, contributes to their social upbringing in life.

Key words: *crime, criminal, juvenile convicts, corrections, resocialization, penal institution, educational colony, isolation, rehabilitation, quarantine, release.*

Актуальність обраної теми визначається тим, що державна програма боротьби із злочинністю в Україні відносить до першочергових завдань поліпшення роботи по боротьбі з правопорушеннями серед неповнолітніх, організації соціально-педагогічної роботи із засудженими, удосконалення кримінально-виконавчої системи. Реформа діяльності пенітенціарних установ для неповнолітніх відповідно до міжнародних норм та стандартів виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі потребує значного поліпшення рівня професійної підготовки співробітників.

Кожному майбутньому соціальному педагогу, який працюватиме з неповнолітніми

© М. Фляк, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

правопорушниками, необхідно досконало володіти ґрунтовними знаннями соціально-педагогічних закономірностей, принципів, засобів і методів впливу на неповнолітніх злочинців. Знати їхні вікові, індивідуальні та типологічні особливості, характерні прояви в середовищі злочинців, уміти застосовувати ефективні засоби соціально-педагогічного впливу, творчо аналізувати свою діяльність, прогнозувати її результативність та досягати позитивних результатів в роботі з неповнолітніми засудженими. Такі знання набувають майбутні спеціалісти освоюючи навчальну програму та проводячи практичну співпрацю у пенітенціарних установах.

Метою статті є здійснення аналізу соціально-педагогічних закономірностей, принципів, засобів і методів впливу на неповнолітніх злочинців у пенітенціарних закладах, що може бути використаним у роботі соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. На закономірності виховання і перевиховання неповнолітніх злочинців постійно наголошував А.С. Макаренко.

К.К. Платонов вважає необхідною умовою цілеспрямованого пошуку позитивного в особистості засудженого врахування її складної структури. Недоліки особистісного розвитку можуть прямо чи опосередковано відображатися в рисах його характеру і специфіці здібностей (наприклад, зниження правових здібностей), проявлятись в реальній поведінці, поглядах і стосунках з людьми.

Класифікацію неповнолітніх засуджених за спрямованістю особистості запропонували В.Г. Деєв та О.І. Ушатіков.

Соціально-педагогічна робота із засудженими, тобто з тими людьми, які вже сформувалися як особистості, мають сталі звички та стійкі стереотипи поведінки, є завданням не простим. Отже, до основних специфічних особливостей виховного процесу можна віднести об'єкти впливу – засуджених, які характеризуються сформованими морально-правовою свідомістю, достатньо вираженими соціальними ролями, своєрідним ставленням до соціально-виховної роботи, що з ними проводиться.

Соціальний педагог у виховних колоніях – це спеціаліст із соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими, який забезпечує цілеспрямовану соціально-педагогічну допомогу і підтримку процесу соціалізації різноманітних категорій засуджених, сприяє їхньому соціальному вихованню в умовах життєдіяльності. Надає психолого-педагогічну і соціально-педагогічну допомогу підліткам у період їхнього виправлення та ресоціалізації. Соціальний працівник – спеціаліст, діяльність якого спрямована на надання допомоги особі або групі осіб, що потрапили у складну життєву ситуацію, шляхом інформування, консультування, організації різних форм підтримки. Оскільки соціальний працівник – соціальний педагог взаємодіє з людиною та її оточенням, він повинен володіти щодо розвитку і поведінки людини в конкретному середовищі, а це означає, що психолого-педагогічна компетентність спеціаліста становить базову основу його функціональної грамотності, підготовленості.

У практичній діяльності співробітників пенітенціарних установ все це повинно враховуватись, щоб знайти до кожної людини індивідуальний підхід з метою розвитку та формування в неї позитивного ставлення до загальноприйнятих норм моралі, за якими живе сучасне суспільство. Соціальний працівник не має права діяти лише за засвоєним алгоритмом, а повинен вміти використовувати весь арсенал соціально-педагогічних та морально-правових методів і заходів виховного впливу на засуджених. Усе це вимагає застосування перевірених практикою методів та прийомів в діяльності, які дозволяють найбільш ефективно стимулювати засудженого до роботи, в першу чергу, над самим собою.

Засуджуючи злочинця, суспільство прагне не лише покарати його, але й змінити його світогляд, культуру та спрямованість. Реалізація гуманістичного, особистістно спрямованого підходу до виховної роботи в умовах установ виконання покарань для неповнолітніх вимагає, в першу чергу, олюднення взаємовідносин між співробітниками та засудженими, визнання цінності людини, котра відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, як особистості. Уміння застосовувати ефективні засоби соціально-педагогічного впливу, наукове обґрунтування виховних програм і технологій, створення умов для їх реалізації – запорука успіху в ресоціалізації засуджених, з метою формування у них соціально-позитивної свідомості.

Спостереження вказують на те, що основне місце у даній справі займає соціально-виховна робота, яка спрямована на формування та закріплення у засуджених прагнення до занять суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших морально-правових норм, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня. Стимулювання правослухняності здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності. Реалізація цієї програми здійснюється з врахуванням можливості виховної функції, режиму відбування покарань, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

Основними напрямками, формами і методами соціально-виховної роботи з особами до позбавлення волі є:

- проведення морального, правового, трудового, естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного виховання, а також інших видів, що сприяють становленню їх на життєвій позиції, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності;

- соціально виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів [1, 66].

Рівень розвитку суспільних відносин зумовив різні варіанти ставлення до злочинців. З давніх часів відомий підхід до боротьби зі злочинністю – “Око за око”, який відображався в стратах і тортурах на майданах, четвертуванням, “гуманному” відтинанні голови при розвинутій індустрії стаціонарних і пересувних гільйотин тощо. У період розбудови незалежної правової держави, ідеї гуманізму, педагогіки, співробітництва та поваги до людини закономірно висуваються на перший план. Ресоціалізація засуджених – це одна з підсистем загальнодержавного виховання, яка залежить від характеру та рівня розвитку суспільних відносин [5, 8].

На основі врахування закономірного зв’язку між характером суспільних відносин та метою, завданнями, змістом педагогічного процесу в практичній діяльності співробітників ВК мають реалізуватися принципи, що визначають головні напрямки роботи із засудженими. Це насамперед принцип цілеспрямованості педагогічного процесу у ВК на ресоціалізацію засуджених.

Цей принцип передбачає такий підхід до ресоціалізації засуджених у ВК, який перетворює роботу з ними в цілеспрямований процес формування соціально-нормативної особистісної позиції на основі конкретного в кожному індивідуальному випадку проектування особистості.

Наступним принципом, що випливає, із названої закономірності, є тісний зв’язок процесу ресоціалізації з реальним життям. В установах виконання покарань цей принцип набував особливого значення внаслідок фізичної ізоляції та обмеженого соціального статусу засудженого.

У ході дослідження, аналізуючи думки практичних працівників, особисті спостереження та опитування засуджених ми прийшли до висновку, що багато з них дуже погано орієнтуються в проблемах сучасного життя, в тих труднощах, з якими вони можуть зіткнутися в повсякденному житті після звільнення, а тому необхідно зазначити.

При реалізації принципу тісного зв’язку процесу ресоціалізації з реальним життям спостерігається поновлення та налагодження соціально корисних зв’язків і відносин засуджених, постійне ознайомлення їх із соціально-економічними, політичними проблемами, формування у них позитивних соціальних установок, залучення засуджених до соціально корисної та особистісно значущої діяльності. Для цього використовуються різноманітні засоби масової інформації; засуджених залучають до читання газет, журналів, проводяться інформаційні та виховні години, влаштовуються зустрічі з представниками різних громадських інститутів, релігійних організацій тощо, з відповідною педагогічно-доцільною інтерпретацією інформації, що подається.

Серед спеціально-розроблених виховних форм і технологій ефективно зарекомендували себе такі: застосування психолого-педагогічного тренінгу на різних етапах відбування покарання з використанням методів переконання та навіювання; організація роботи кабінетів релаксації; залучення засуджених до різних форм творчої діяльності гуманістичної спрямованості; цілеспрямована робота з відбору, формування та навчання активу засуджених, більш широке використання елементів самоврядування на основі залучення активу засуджених до планування, підготовки і реалізації виховних заходів, організації педагогічно доцільного дозвілля; взаємодія співробітників різних частин і служб ВК з громадськістю, зокрема з представниками різних релігійних конфесій.

Охарактеризовані основні принципи виховної роботи із засудженими умовно можна поділити на дві групи:

1. Принципи, які визначають зміст та спрямованість самого процесу ресоціалізації (цілеспрямованість процесу перевиховання на ресоціалізацію засуджених; оптимістичний підхід до оцінки можливостей виправлення; тісний зв’язок з реальним життям; дотримання

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

законності в процесі перевиховання; відповідність засобів, форм і методів впливу гуманістичній, моральній спрямованості процесу перевиховання).

2. Принципи, які визначають педагогічну діяльність співробітників ВК (залучення засуджених до активної суспільно корисної і особистісно-значущої діяльності; формування в середовищі засуджених позитивних міжособистісних стосунків; поєднання вимогливості до засуджених з гуманним і справедливим ставленням до них; диференційований та індивідуальний підхід до засуджених; опора у виховній роботі на позитивні якості особистості; комплексний підхід до перевиховання; стимулювання та керівництво самовихованням засуджених) [3, 187].

Робота з неповнолітніми ув'язненими ґрунтується на принципі необхідності в наданні соціальної допомоги ув'язненим, коли покарання зводиться до ізоляції злочинців від суспільства [2, 184].

Провівши дослідження ми прийшли до висновку, що результати виправлення засудженого закономірно залежать від:

- якості виховної роботи та її ресурсної забезпеченості;
- від соціального середовища (зовнішнього і внутрішнього) конкретних установ виконання покарань;
- особливостей різних видів діяльності засудженого і тих стосунків, які виникають в її процесі;
- відповідності змісту, форм і методів виховного впливу індивідуальним і типологічним особливостям особистості засудженого;
- ставлення засудженого до скоєного ним злочину та кримінального покарання за цей злочин;
- власної активної діяльності засудженого щодо самовизначення;
- формування, розвитку позитивних якостей особистості на основі конкретного, в кожному індивідуальному випадку, проектування особистості, оптимістичного підходу до неї.

Варто особливо підкреслити, що жодна з наведених закономірностей не діє сама по собі, всі визначені закономірності і принципи становлять єдину взаємодіючу систему.

Основним завданням соціально-педагогічної роботи пенітенціарних закладах є – "виявляти інтереси і потреби людей щодо різних видів діяльності (культурно-масової, спортивно-оздоровчої, художньо-технічної творчості) і залучати до роботи з ними різні установи, заклади, товариства, творчі спілки" [4, 122].

Відповідно до статті 123 Кримінально-виконавчого кодексу стимулювання правослухняної поведінки засуджених до позбавлення волі у ВК здійснюється за допомогою програм диференційного впливу (далі – програми).

Реалізація цих програм є формою соціально-виховної та педагогічної роботи із засудженими, яка проводиться персоналом у взаємодії з державними та громадянськими інституціями для мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Аналізуючи соціально-виховну роботу в одній з колоній, слід відзначити реалізацію в ній наступних типових програм:

- Програма диференційного виховного впливу "Освіта".
- Програма диференційного виховного впливу "Правова просвіта".
- Програма диференційного виховного впливу "Духовне відродження".
- Програма диференційного виховного впливу "Творчість".
- Програма диференційного виховного впливу "Фізкультура і спорт".
- Програма диференційного виховного впливу "Подолання алкогольної та наркотичної залежності".
- Програма диференційного виховного впливу "Підготовка до звільнення".

У деяких випадках адміністрація колонії може корегувати всі зазначені програми з урахуванням контингенту засуджених та реалізувати інші програми, що сприяють становленню засуджених на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності.

Програми розробляються з урахуванням поведінки засуджених, їх соціально-демографічних особливостей і ступеня соціально-педагогічної занедбаності та врахують можливості виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених до самовиховання.

Головними завданнями програм є :

- стимулювання правослухняної поведінки засуджених, сприяння формуванню у них здорового способу життя й моральності;
- організація корисної зайнятості засуджених;
- розвиток особистого потенціалу засуджених, корисної ініціативи, творчих здібностей та професійних навичок, що сприятиме їх соціальної адаптації після звільнення;
- формування у засуджених свідомого

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

ставлення до цілей свого виправлення та розуміння ними залежності перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки.

Програми реалізуються на основі принципів педагогіки співробітництва та сприяють формуванню взаємовідносин партнерства між персоналом і засудженими для досягнення мети виправлення й ресоціалізації останніх, дотримання їх законних прав у період відбування покарання.

Участь засуджених у програмах здійснюється на добровільній основі, крім заходів, які передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, як обов'язкові (праця, ранкова фізична зарядка, загальноосвітнє навчання засуджених молодіжного віку, які не мають середньої освіти тощо).

Участь засуджених у програмах розглядається, як свідоме прагнення до виправлення, стимулюється шляхом застосування передбачених заходів заохочення та обов'язково враховується при оцінці ступеню виправлення.

Виходячи з конституційного права громадян на свободу світогляду та віросповідання, участь засуджених у програмах духовно-просвітницького характеру є їх особистою справою, що не зачіпає права інших засуджених.

З програмами та умовами участі в них засуджений ознайомлюється під час перебування у дільниці карантину, діагностики і розподілу. У разі бажання щодо участі в програмах, засуджений подає заяву довільної форми на ім'я начальника колонії через начальника цієї дільниці або начальника відділення соціально-виховної та психологічної служби, до якого він розподілений. Заява долучається до особової справи засудженого.

Висновки. Працівники соціально-виховної та психологічної служби здійснюють індивідуальний облік засуджених, які приймають участь у програмах.

Минуть роки ресоціалізації, настане час соціальної адаптації, прийде каяття. Часто воно оволодіває засудженими швидко, але не всіма. Багато уваги спрямовано щодо проведення соціально-педагогічної та індивідуальної роботи, подання особистого прикладу до об'єднання вихованців у різні гуртки та клуби за уподобаннями. Зцілення надломлених душ здійснюється ефективними методами без нав'язування чогось штучного, надуманого. Створювати засудженим умови навернення до моралі – це вже успіх. Тому, якщо серед них бодай декотрі змінюють свою свідомість, тоді можна вважати, що праця вже дає плоди.

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Офіційний текст. – К.: Кондор, 2005. – 96 с.

2. Безпалько О.В., Зверева І.Д., Харченко С.Я. та ін.; За заг. ред.: Звєрєвої І.Д., Лактіонової Г.М. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Педагогика, 1983 – 1986. – Т. 4. – С. 260.

4. Панова А.М., Холостова Е.И. Справочное пособие по социальной роботе. – М., 1997 101. "Соціальна реабілітація неповнолітніх, які повернулись з місць позбавлення волі, у соціальних службах для молоді". – Київ: А.Л.Д., 1995. – С. 20 – 59.

5. Синьов В.М., Кривуша В.І. Організація роботи з ресоціалізації засуджених в умовах виховно-трудових колоній // Соціальна реабілітація неповнолітніх, які повернулись з місць позбавлення волі, у соціальних службах для молоді. – Київ: А.Л.Д., 1995. – С. 6 – 18.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2010

Джерела мудрості

"...від того, як вдається сформувати у молоді позитивні мотиви по відношенню до праці та як у кінцевому результаті вона буде працювати, залежить не тільки майбутнє молоді, але і майбутнє держави, в якій вона живе."

Василь Мадзігон
перший віце-президент АПН України

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com